

4/

Hrdinský epos v románských jazycích a karlovská látka (matière de France)

P/

Píseň o Rolandovi

(vznik okolo roku 1100)

Ukázka převzata z: *Píseň o Rolandovi*, Praha, Odeon, 1986, s. 44-47 a 122-125. Přeložil Jiří Pelán. Překlad vychází především z edice Josepha Bédiera *La Chanson de Roland publiée d'après le manuscrit d'Oxford*, Paris, H. Piazza, 1924.

Formální charakteristika:

Verše se sdružené do slok (tzv. laisses) stejnou asonanci. Typ asonance slok se mění a sloky mají libovolný počet veršů.

LV

Vyplenil Karel Španělsko a zkrotil,
rozkotal města, mocné hrady dobyl.

Tentokrát pravil: „Dost již bylo vojny.“

K Francii sladké vyjel na svém koni.

.....[nečitelný či nedochovaný verš].....

Korouhev připjal Roland na své kopí,

k nebi ji vztyčil na vysokém kopci.

Nocleh si chystá vojsko po okolí.

Pohané pádí šerem po úbočích,

oděni v pancíř s kroužkováním dvojím,

na hlavách přílby, meče po svých bocích,

kopí a štíty připravené k boji.

Zarazí v lesích, na hřebenech horských.

Čtyři sta tisíc čeká ranní zori.

Bože! ten žal, jež skrývá temno noci!

LVI

Pohasl den a noc se rychle krátí.

Spí velký Karel, císař přeudatný.

Zdál se mu sen: tam v bradlech roncevalských

stál, jasanové kopí třímal v dlani.
Tu Ganelon je chytl znenadání,
tak divoce a prudce zamával jím,
až drobné třísky vzlétly nad oblaky.
Král neprocitne, hluboké má spaní.

LVII

Divný sen opět jeho mysl zajal:
Byl ve Francii, ve své kapli v Cáchách.
Zuřivý medvěd rameno mu drásal.
Od Arden spatří hnát se leoparda:
těž, zběsilý, chce jeho tělo sápat.
Tu z hloubi síně hbitý chrt sem chvátá,
skokem se blíží, zaštitit chce Karla.
V medvědí ucho ostré zuby zat' al,
pak s leopardem do boje se dává.
Francouzi praví: „Jaký hrozný zápas.“
Kdo bude vítěz, každý říci váhá.
Král neprocitne, dál ho spánek zmáhá.

LVIII

Přichází jitro, mizí temno noční.
Před francouzskými muži v plné zbroji
král Karel hrdě kluše na svém koni.
„Baroni vzácní,“ takto zahovoří,
„soutěsky úzké, hle, nám v cestě stojí.
Porad'te, kdo má velet zadnímu voji.“
Ganelon řekl: „Ten, jehož jsem otčím:
ctný hrabě Roland; není mu zde rovný.“
Na Ganelona císař upne oči
a praví: „Hrabě, ďábel do vás vstoupil.
Vražedná zášť ve vašem srdci hoří.
Komu pak svěřím muže v předním voji?“
Ganelon řekl: „Z Dánska Ogierovi.
Lépe než Ogier nikdo neobstojí.“

LIX

Když slyšel Roland toto rozhodnutí,
promluvil, jak se na rytíře sluší:
„Můj otčíme, vám poděkovat musím,
že do zadního voje jste mne určil.
Nepřijde nazmar, za to Karlu ručím,
jediný oř, jediný klusák bujný,
nevydám jeho mezky ani muly
ba soumara nám pohan nezahubí;
o každé zvíře tuhý boj mu vnutím.“
Ganelon řekl: „Vím, že pravdu mluvíš.“

LX

Když slyšel Roland, jak s ním otčím smýšlí,
promluvil k němu slovy hněvivými:
„Bezectný lotře, jehož rod je nízký,
myslels, že nechám padnout rukavici,
jak před císařem tys učinil kdysi?“

LXI

Pak pravil Roland: „Císaři náš moudrý,
svůj luk mi dejte, se ctí chci ho nosit.
Neupustím jej nikdy z ruky svojí.
Vyčítat nikdo nebude mi moci,
že se mi stalo to, co otčímovi.“
Udatný Karel tiše hlavu sklonil:
knír mlčky kroutí, potahuje vousy.
Nezdrží pláč, má hořké slzy v očích.

(...)

CLXVIII

Již cítí Roland, že smrt blizoučko je.
Z uší a spáneků vytéká mu mozek.
Poroučí Bohu péry bohobojné,
anděla volá Gabriela k sobě.
Olifant vzal, neodloučil se od něj,
těž Durendal, jenž blýskavou má ocel.

Až kam bys kuší dostřelil, pak dojde,
blíž k Španělsku, na neoseté pole;
vystoupí na vrch; pod košatým stromem
jsou čtyři stupně, krásné mramorové;
tam padne naznak na travnaté lože.
Smrt je už blízko: neodolá mdlobě.

CLXIX

Strmé jsou hory, vysoké jsou stromy.
Z mramoru stupně jasným leskem hoří.
V zelené trávě Roland hlavu složil.
Pohanský pes tam číhá na něj v houští:
předstíral smrt a skryl se za mrtvoly,
svou tvář i tělo cizí krví zbrotil.
Teď povstane a běží k Rolandovi.
Krásný je, silný, plný troufalosti,
pro svoji zpupnost neblaze však skončí.
Natáhne dlaň po Rolandově zbroji.
„Je přemožen,“ tak praví, „kdo nám škodil.
A tento meč je jistě dobrá kořist.“
Jak sáhne naň, otevře hrabě oči.

CLXX

Jak sevře jílec, Roland uhlídá to.
Otevře oči, přemůže svou slabost
a řekne mu: „Ty věru nejsi Francouz!“
Svůj olifant pak vezme rukou pravou,
udeří v přílbu skvostně vykládanou:
roztrhne ocel, zasáhne ho na kost,
že oči z důlků div mu nevypadnou.
Hraběti k nohám pohan klesne na bok.
I řekne Roland: „Což ti kdo dal právo,
pohanský lotře, na mne ruku vztáhnout?
Kdo o tom zvědí, bláznovstvím to nazvou.
Hle, hrdlo rohu velmi popraskalo
a křišťál z něho opadal i zlato!“

CLXXI

Již cítí Roland: jeho zrak je zastřen.
Ještě se vzchopí, naposledy vstane;
bez barvy, bledé jsou teď jeho tváře.
Na poli před ním šedivý je kámen.
Udeří do něj mečem desetkrát.
Zaskřípe ocel, nezlomí se ale.
„Ach, svatá Panno, pomoz!“ praví hrabě.
„Ach jaký smutek, dobrý Durendale!
Umírám, již vás neostrážím dále.
V tak mnohých bitvách s vámi bojoval jsem,
dobyl jsem s vámi mnohé štědré kraje,
nad nimiž vládne šedobradý Karel!
Ne, zbabělec vás nikdy nedostane!
Kdo nosil vás, byl chloubou svého krále:
není vám rovna ve Francii svaté.“

CLXXII

Udeří Roland v kámen ze vší síly.
Kov zaskřípe, však meč se neroztrhne.
Tvrdá je čepel: když to Roland vidí,
naříkat počne slovy lítostnými:
„Jsi, Durendale, krásný, jasně bílý,
na slunci planeš, ostrí tvé se blyští!
Když k Maurienně se můj císař blížil,
dal mu tě anděl z nadnebeských výšin
pro kapitána, jenž je mu zvláště milý.
Já jsem to byl, ten vyvolený rytíř.
O Bretaň, Anjou spolu jsme se bili,
dobyl jsem Maine a Poitou jsem zničil,
pak svobodnou jsem dobyl Normandii,
dobyl jsem Provence, akvitánské nivy
a Romagnu a celou Lombardii,
bavorskou zemi s lesy hlubokými,
Burgundsko, Flandry, celou polskou říši,
Konstantinopol Karel podmanil si
a v Sasku všechno po své vůli řídí,

Skotsko jsem vzal, kraj obývaný Iry,
a Anglii, již zve svou klenotnicí.
Tolik jsem dobyl krajů, zemí žírných,
jimž vládne Karel s vousem sněhobílým!
Pro tento meč však v srdci bolest cítím...“

O/

Chanson de Roland (vznik okolo roku 1100)

Ukázka převzata z: *Les textes de la „Chanson de Roland“*. Tome 1. La version d'Oxford, Paris, Ed. de la Geste Francor, 1940, edice oxfordského rukopisu provedená Raoulem Mortierem. Překlad Jiří Pelán v *Píseň o Rolandovi*, Praha, Odeon, 1986, s. 45-46.

Formální charakteristika:

Sloky (fr. laisses) s nestejným počtem veršů. Verše zakončeny asonancí, která se v každé sloce mění.

Ukázka z Oxfordského rukopisu, folio 14r, dostupná zde:

<http://fr.wikisource.org/wiki/La_Chanson_de_Roland/Manuscrit_d%E2%80%99Oxford/Page_27>.

LVIII

Tresvait la nuit, e apert la clere albe.
Par mi cel host suvent e menu reguarded:
Li empereres mult fierement chevalchet.
«Seignurs barons,» dist li emperere Carles,
«Veez les porz e les destreiz passages:
Kar me jugez, ki ert en la reregarde.»
Guenes respunt: «Rollant cist miens fillastre:
N'avez baron de si grant vasselage.»
Quant l'ot li reis, fierement le reguardet,
Si li ad dit: «Vos estes vifs diables.
El cors vos est entree mortel rage.
E ki serat devant mei en l'ansgarde?»
Guenes respunt: «Oger de Denemarche:
N'avez barun, ki mielz de lui la facet.»

LIX

Li quens Rollant quant il s'oït juger, aoi.
Dunc ad parled a lei de chevaler:
«Sire parastre, mult vos dei avoir cher:
La reregarde avez sur mei jugiet.
N'i perdrat Carles, li reis ki France tient,
Men escientre palefreid ne destrer,
Ne mul ne mule que deiet chevalcher,
Ne n'i perdrat ne runcin ne sumer,

LVIII

*Přichází jitro, mizí temno noční.
Před francouzskými muži v plné zbroji
král Karel hrdě kluše na svém koni.
„Baroni vzácní,“ takto zabovří,
„soutěsky úzké, hle, nám v cestě stojí.
Poradte, kdo má velet zadnímu voji.“
Ganelon řekl: „Ten, jehož jsem otčím:
ctný hrabě Roland; není mu zde rovný.“
Na Ganelona císař upne oči
a praví: „Hrabě, ďábel do vás vstoupil.
Vražedná zášť ve vašem srdci hoří.
Komu pak svěřím muže v předním voji?“
Ganelon řekl: „Z Dánska Ogierovi.
Lépe než Ogier nikdo neobstojí.“*

LIX

*Když slyšel Roland toto rozhodnutí,
promluvil, jak se na rytíře sluší:
„Můj otčím, vám poděkovat musím,
že do zadního voje jste mne určil.
Nepřijde nazmar, za to Karlu ručím,
jediný oř, jediný klusák bujný,
nevydám jeho mečky ani muly
ba soumara nám poban nezahubí;*

Que as espees ne seit einz eslegiet.» *o každé zvíře tuhý boj mu vnutím.*“
Guenes respunt: «Veir dites, jol sai bien.» aoi. *Ganelon řekl: „Vím, že pravdu mluvíš.“*

Cantar de Mio Cid

(vznik okolo roku 1140)

Ukázka převzata z: *Poema de Mio Cid*, Madrid, Cátedra, 1994 (překlad anglického vydání Oxford University Press, 1972), s. 145-147, vydal Colin Smith. Překlad Miloslav Uličný v *Píseň o Cidovi*, Praha, Práce, 1994, s. 7-9.

Formální charakteristika:

Sloky (šp. tiradas) o libovolném počtu veršů. Konce veršů se shodují v asonanci, která je stejná pro celou sloku a s novou slokou se mění. Ukázky z rukopisu Cantar de mio Cid : el manuscrito de Per Abbat, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Madrid, Biblioteca Nacional, 2002. Dostupné z <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/cantar-de-mio-cid-manuscrito-el-manuscrito-de-per-abbat-0/html/ff8d9e14-82b1-11df-acc7-002185ce6064_7.html>.

...

1

De los sos ojos tan fuerte mientras lorando
tornava la cabeça y estava los catando.
Vio puertas abiertas e uços sin cañados,
alcandaras vazias sin pieles e sin mantos
5 e sin falcones e sin adtores mudados.
Sospiro mio Çid ca mucho avie grandes cuidados.
Ffablo mio Çid bien e tan mesurado:
«¡Grado a ti, señor, padre que estas en alto!
¡Esto me an buelto mios enemigos malos!»

2

10 Alli pienssan de aguijar, alli sueltan las riendas.
A la exida de Bivar ovieron la corneja diestra
y entrando a Burgos ovieron la siniestra.
Meçio mio Çid los ombros y engrameo la tiesta:
«¡Albríçia, Albar Ffañez, ca echados somos de

1

*I plakal velmi hořce a zarmouceně,
otáčel stále hlavu a dlouze na ně hleděl.
Vrata jsou zotvíraná a vchody nezamčené,
holé jsou trámký, dříve kůžemi ověšené,
dům bez sokolů k lovu a bez jestřábů všecek.
Povzdechl si můj Cid, co tady všude nechal
péče.
A promluvil můj Cid dobře a přiměřeně:
„Děj se tvá vůle, Bože, Pane nebes i země.
Tohle mi způsobili zlotřilí nepřátelé.“*

2

*Hned zatínají ostruhy, hned uzdu popouštějí.
Když odjížděli z Vívaru, napravo vránu měli,
když do Burgosu vjíždějí, po levici jim letí.
Pokerčil můj Cid rameny, potřásl hlavou k
nebi:*

tierral»

3

15 Mio Çid Ruy Diaz por Burgos entrava,
16 en su compañã .lx. pendones levava.
16b Exien lo ver mugieres e varones,
17 burgeses e burgesas por las finiestras son,
plorando de los ojos tanto avien el dolor.
De las sus bocas todos dizian una razon:
20 «¡Dios, que buen vassalo! ¡Si oviesse buen
señor!»

4

Conbidar le ien de grado mas ninguno non osava;
el rey don Alfonsso tanto avie la grand saña,
antes de la noche en Burgos del entro su carta
con grand recabdo e fuerte mientras sellada,
25 que a mio Çid Ruy Diaz que nadi nol diesse(n)
posada,
e aquel que gela diesse sopiesse - vera palabra -
que perderie los averes e mas los ojos de la cara
e aun demas los cuerpos e las almas.
Grande duelo avien las yentes christianas;
30 asconden se de mio Çid ca nol osan dezir
nada.
El Campeador adeliño a su posada;
asi commo lego a la puerta falola bien çerrada
por miedo del rey Alfonsso que assi lo avien
parado
que si non la quebrantas por fuerça que non gela
abriese nadi.
35 Los de mio Çid a altas voces laman,
los de dentro non les querien tornar palabra.
Aguijo mio Çid, a la puerta se legava,
saco el pie del estribera, una feridal dava;
non se abre la puerta ca bien era çerrada.
40 Una niña de nuef años a ojo se parava:
«¡Ya Campeador en buen ora çinxiestes espada!
El rey lo ha vedado, anoch del entro su carta
con grant recabdo e fuerte mientras sellada.
Non vos osariemos abrir nin coger por nada;
45 si non, perderiemos los averes e las casas

„Vzmuž se, Álvaro Fáñezi, z vlasti nás
vyhánějí!“

3

Můj Cid Ruy Díaz do Burgos dojel,
s ním na šedesát praporců branou projde.
Vyšli se podívat muži i ženy bojné,
měštky a měštěníni se vyklánějí z oken
a velmi hořce pláčou, takovou mají bolest.
A ze všech úst je slyšet jen jednu řeč, to o něm:
„Ten dobrého mít pána, to by byl vazal,
Bože!“

4

Pozvali by ho rádi, ale nikdo se neosmělil;
král don Alfons byl na něj velice rozčlobený,
jeho list do Burgosu dorazil před setměním
s velkými výstrahami a mocně pečetený,
že mému Cidovi nikdo poskytnout přístřeší
nesmí;
kteří by neuspolechli, ať dozajista vědí,
že přijdou o své jmění a budou oslepeni,
smrti vydají tělo, a duši ztracení.
Veliký zármutek pro to jal křesťany všechny;
před Cidem skrývají se a stavějí se němí.
Válečník chce do svého obydli vejít,
ale když dorazili, našel vchod zavalený,
ze strachu z krále Alfonsa to tak udělali,
aby se nedal otevřít jinak, než rozbit silou
zvenčí.
Věrní mého Cida veliký pokřik zvedli,
ale od lidí uvnitř nemají odpovědi.
Můj Cid pobídl koně a dojel k bráně zvení,
vš silou do ní kopl, když si uvolnil třmeny.
Zatarasenou bránu však rozbit možné není.
Devítileté děvče se zastavilo před ním:
„Válečníku s mečem ve šťastné chvíli k boku
zavěšeným!
Král zakázal to, jeho list dorazil před
setměním
s velkými výstrahami a mocně pečetený.
Za nic na světě bychom vám otevřít bránu
nešli,
že bychom jinak přišli o své domy a jmění
a navíc bychom byli oslepeni.“

e demas los ojos de las caras.
Çid, en el nuestro mal vos non ganades nada;
mas ¡el Criador vos vala con todas sus virtudes
santas!»

Esto la niña dixo e tornos pora su casa.
Ya lo vee el Çid que del rey non avie graçia.
Partios de la puerta, por Burgos aguijava,
lego a Santa Maria, luego descavalga,
fincos los inojos, de coraçon rogava.
La oraçion fecha luego cavalgava;
55 salio por la puerta e (en) Arlançon p[a]sava.
Cabo essa villa en la glera posava,
fincava la tienda e luego descavalgava.
Mio Çid Ruy Diaz el que en buen ora çinco
espada
poso en la glera quando nol coge nadi en casa,
60 derredor del una buena conpañia.
Assi poso mio Çid commo si fuesse en montaña.
Vedada l'an compra dentro en Burgos la casa
de todas cosas quantas son de vianda;
non le osarien vender al menos dinarada.

*Můj Cide, naši škodou byste si nepolepšil,
at' vám pomáhá Stvořitel a všichni svatí v
nebi!“*

*Tak pravilo děvče a vrátilo se ke svým.
Už chápe Cid, že král v svém hněvu nepoleví.
Od brány odjel, projel Burgos celý,
doražil k Matce Boží, potom sesedl před ní,
klekl a pomodlil se s upřímným zánícením.
Když tady domodlil se, jel dále ulicemi.
Za branou přebrodil Arlanzón a u té řeky
od města daleko našel písčité břehy,
tam rozbil stan a odstrojil koně a mezečky.
Můj Cid Ruy Díaz s mečem ve šťastné chvíli
k boku zavěšeným
utábořil se na písčíně, když doma se ho děší;
zde je dobrou společností obklopený.
Tak tábořil můj Cid, jako na kopci nebo v
lesích.
Odepřeli mu také v Burgosu nakoupit věci,
totiž zásoby jídla, kterých měl zapotřebí;
k prodeji nabídnout mu ani maličkost se
neosmělí.*

Entrée d'Espagne

(vznik asi v letech 1330-1340)

Ukázka převzata z: edice Antoina Thomase *L'Entrée d'Espagne. Chanson de geste franco-italienne publiée d'après le manuscrit unique de Venise*, 2 sv., Paris, Firmin-Didot («Société des anciens textes français»), 1913.

Formální charakteristika:

Sloky (fr. laisses) s nestálým počtem slabik, od desetislabičného verše k alexandrínu, zakončené asonancí, která se s každou slokou mění. Překlad nerytmizovanou lámanou prózou.

DXLII

12545 Rolant s'atorne, qi proueche salue.

Roland se na boj s odvahou připravuje.

La riche broine avoit el dos vestue,
 Ne doute armes une branche foilue;
 E straint les renges de l'espee esmolue.
 La file ou roi i est devant venue,
 12550 L'eume i alache, durement s'en argüe:
 Anch teil sargient ne fu por hom veüe;
 Angle resanble qi desande de nue.
 Vis oit bien fait e gardeüre agüe,
 La char oit blanche come nif desendue,
 12555 Color vermoil come graine vendue,
 Boche petite, danteüre menue,
 Oil oit riant, qant ert plus ireschue;
 Sa blonde crine ne vos ai manteüe;
 Soz ciel n'a home, tant ait chiere barbue,
 12560 Ne la querist avoir en si braz nue.
 Rolant la garde, trestot le sang li mue;
 Non la voudroit le ber avoir veüe;
 D'Audein li mambre, tot le vis li tresue.
 Dist la roïne, com dame aperceüe:
 «Lionés, bien sambles home de grant nascue;
 «Soiés frans home e n'aviés recreüe.
 «Se de ceste huevre venés a bone issue,
 «Si aute merie vos en sera rendue
 «Parlei en ert et mervoile tenue.

Dame», dist il, «se raisons n'est cheüe,
 «Incué trerai teil vers fors de la glue*
 «Dun Pelyas maudira ma venue.»
 Atant se taist et tient sa boche mue.
 De trou parler a foulie tenue;
 12575 Mais la roïne an oit grant joie eüe.

*Oblékl si zdobeny krunyř,
 zbrani se nebojí víc než listnaté haluze,
 utáhl přezky na závěsu ostrého meče.
 Králova dcera k němu přistoupila,
 přílbu mu váže velmi pečlivě,
 nenašel bys takového zbrojnoše,
 být andělem se zdá přímo z nebes.
 Tvář hezky tvarovanou, pohled přímý,
 tělo bílé měla jako padlý sníh,
 pleť rudou jako karmín,
 malá ústa, ještě menší zuby,
 oči se smály, ač byla smutná,
 a její zlaté vlasy jsem ještě nezminil.
 Není na světě muže, ač stařec zarostlý vousem,
 který by si nepřál ji nahou obejmout.
 Roland se na ni dívá a krev mu pění,
 kéž by ji nikdy nespatrił,
 vzpomíná na Aldu, na tváři vyrazil mu pot.
 Pravi královna, jako vznešená dáma:
 „Pane, jste jako lev z dobrého rodu,
 buďte statečný, nepoznejte klidu,
 dovedete-li dílo ke zdárnému konci,
 tak velké zásluhy vám budou přiznány,
 že se o nich bude mluvit a budou je mít za
 zázrak.
 „Paní,“ řekl on, „nešál-li mě rozum,
 vyženu to odporné zvíře z bažiny,*
 pročez Pelyas bude zlořečit mému příchodu.“
 Pak zmlknul a jeho ústa zůstala němá,
 neb mnoho slov za pošetilost měl,
 však královna jimi byla potěšena.*

* *Obtížně srozumitelný verš originálu, a proto je jeho překlad pouze tentativní. Děkuji za pomoc Jiřímu Pelánovi.*

B/

Cantar de mio Cid : el manuscrito de Per Abbat, Alicante [facsimile rukopisu online], Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, Madrid, Biblioteca Nacional, 2002. Dostupné z <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/cantar-de-mio-cid-manuscrito-el-manuscrito-de-per-abbat--0/html/ff8d9e14-82b1-11df-acc7-002185ce6064_7.html>

L'Entrée d'Espagne [digitální edice online], podle edice Antoina Thomase (Paříž, Firmin-Didot, 1913) připravila Serena Modena, RIALFrI – digitalizovaný korpus staré franko-italské literatury, Università degli Studi di Padova [citováno 12. 8. 2014]. Dostupné z <<http://www.rialfri.eu/rialfri/testi/entree.html>>. ISSN 2282-6920.